

บทที่ 7

สรุปและ เสนอแนะ

วรรณกรรมชาดกภาคใต้ที่เรียกว่าหนังสือบุค เป็นวรรณกรรมที่มี เนื้อ เรื่อง เกี่ยวกับบอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ต้นฉบับของหนังสือบุค 20 เรื่องที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ได้จากหน่วยงานทางวัฒนธรรมในภาคใต้คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูภูเก็ต และภัทรีพิพิธภัณฑ์วัดมัจฉิมาวาสสงขลา หนังสือบุคในสถาบันเหล่านี้ได้มาจากการมอบให้ของเจ้าของเดิมซึ่งแจ้งไว้ในหน้าแรกของต้นฉบับและบัตรรายการตามที่บางแห่งได้ทำไว้ บางฉบับไม่บอกที่มาว่าได้อย่างไร ต้นฉบับเป็นของใคร ทำให้เข้าใจว่าเป็นหนังสือบุคที่หน่วยงานวัฒนธรรมแต่ละแห่งได้สืบค้นหาเก็บรวบรวมไว้แต่มิได้เขียนประวัติเอาไว้ ชาดกแต่ละเรื่องส่วนมากมีหลายฉบับ แต่มักเป็นสำนวนเดียวกัน การที่มีหลายฉบับสำนวนเดียวกันเช่นนี้ เป็นเพราะคัดลอกกันเรื่อยมาหลายแห่งหลายครั้ง วรรณกรรมชาดกภาคใต้ที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ที่พบว่ามีมากกว่า 1 สำนวน ได้แก่ พระมหาชาดก (เวสสันดรชาดก) นางสิบสอง (พระรถเมรี) และสังข์ทอง

ที่มาด้านเนื้อเรื่องพบว่ามาจากนิบาตชาดก ในพระสุตตันปิฎก และอรรถกถาชาดกมีจำนวน 10 เรื่อง คือ พระมหาชาดก (เวสสันดรชาดก) มหาชนก มโหสถ สุวรรณสาม จันทกุมาร เจ้าวิฑูร มหาพนคำฉันท์ มหาราชคำฉันท์ พระยาฉันทันต์ และจันทกนิรชาดก อีก 8 เรื่องมีเนื้อเรื่องเหมือนหรือใกล้เคียงกับชาดกในปัญญาสชาดก ได้แก่ สังข์ทอง มโนหรานิบาต สุธกัณเฑาะพชาดก ยศกิจ นิทานนกจาบ วรวง จันทะมาต และนางสิบสอง (พระรถเมรี) แม้เนื้อเรื่องจะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันก็จริงแต่มีความแตกต่างกันออกไปในรายละเอียดของเรื่อง จึงเป็นการยากที่จะสรุปว่าชาดกทั้ง 8 เรื่องมีที่มาด้านเนื้อเรื่องจากชาดกในปัญญาสชาดก ชาดกทั้ง 8 เรื่องที่กล่าวนี้ น่าจะมีความสัมพันธ์กันกับชาดกในปัญญาสชาดกในประเด็นการนำเอาต้นเรื่องเดิมจากแหล่งเดียวกันมาแต่ง ความต่างกันไปในรายละเอียดที่เกิดขึ้นเพราะผู้แต่งมีประสบการณ์และสภาพสังคม วัฒนธรรมที่ต่างกันออกไป วรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือบุคอีก 2 เรื่องมีชื่อเรื่อง เหมือนและพ้องกันกับชาดกในปัญญาสชาดกแต่เทียบเนื้อเรื่องแล้วพบว่าเป็นคนละเรื่องกันชาดกสองเรื่องดังกล่าวคือ เจ้าสุบิน และเสือโคหรือคาวี นอกจากนี้วรรณกรรมชาดก

ภาคใต้จากหนังสือยุคยังมีที่ เนื้อ เรื่องสอดคล้องกับชาดกในคัมภีร์มหาเวสตุด้วยคือ มโนหรานิบาดกับ กิณรีชาดก สุวรรณสามกับสยามกชาดก และพระมหาชาดก (เวสสันดรชาดก) กับวิจิควินชาดก และมีบาง เรื่องที่มี เนื้อ เรื่องตรงกับวรรณกรรมแบบฉบับ ได้แก่ พระมหาชาดก (เวสสันดรชาดก) กับมหาชาติคำหลวงซึ่งแต่งในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ กาพย์มหาชาติแต่งในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมและร่ายยาว เวสสันดรชาดกแต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สิ่งของคำกาพย์กับสิ่งของบทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 และ เสือโคหรือควากับ เสือโคคำฉันทฉบับหอสมุดวชิรญาณ (เชื่อกันว่าเป็นงานนิพนธ์ของพระมหาราชครู)

ต้นฉบับของวรรณกรรมชาดกหนังสือยุคภาคใต้มีความเก่า เกินหนึ่งร้อยปีขึ้นไปทั้งสิ้น ทั้งนี้ เพราะตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย เริ่มแพร่หลาย และเข้าไปแทนที่การเขียนหนังสือลงหนังสือใบลาน หนังสือยุคที่ใช้เขียน เรื่องชาดก เป็นหนังสือยุคขนาดกลาง กว้าง 11.50 เซนติเมตร ยาว 35 เซนติเมตร ไม่พบว่ามีการใช้หนังสือยุคขนาดใหญ่เขียนชาดก หนังสือยุคที่ศึกษาวิเคราะห์ทั้งที่มีสภาพสมบูรณ์และชำรุด หนังสือยุคที่มีสภาพสมบูรณ์และมี เนื้อ เรื่องครบถ้วน ได้แก่ พระมหาชาดก สุวรรณสาม มหาราชคำฉันท นางสิบสอง (พระรถเมรี) เจ้าสุภินมโนหรานิบาด สุทธิกัมชาดก นิทานนกจาก เสือโคหรือควา พระยาจัดทัน (พระยาจัดทันต์) จันทะฆาต และจันทกิณรีชาดก นอกจากนี้มีสภาพชำรุดและมี เนื้อ เรื่องไม่ครบถ้วน

อักษรวิธีที่ใช้เป็นอักษรวิธีไทยเก่า การเขียนสะกดการันต์ไม่เคร่งครัดมักสะกดตามที่ออกเสียง คำเดียวกันอาจสะกดด้วยพยัญชนะในมาตราเดียวกันได้มากกว่าหนึ่งตัว การใช้เครื่องหมายมีต่างจากปัจจุบันอยู่บ้าง เช่น ๑ บนพยัญชนะเพื่อออกเสียง อะหรือเสียงเอก ๒ เพื่อออกเสียง ออ หรือเสียงโท ๓ บนพยัญชนะตัวหน้าเพื่อออกเสียงโอะ ๔ ใบบนพยัญชนะตัวหลังสุดของคำที่เป็นแม่กด @ ใช้เขียนไว้คอนขึ้นบทใหม่ ๖๒ ๖ ใช้เขียนไว้คอนดับบทหรือจบบทใช้เขียนเมื่อจบข้อความที่เป็นร้อยแก้วหรือจบบทร้อยกรอง การใช้สระต่างจากปัจจุบันอยู่บ้างคือใช้

ใบบนพยัญชนะเพื่อออกเสียง อะ ใช้ตัวสะกดเสียงซ้ำเป็นเสียงสระ อะ สระ ๖ ๖ ใช้ไม่แน่นอนใช้ปะปนกันไปทั้งลงรูป สระ อัว เขียน ๗ (รูปวรรณยุกต์โท) ใบบนพยัญชนะตัวแรกโดยไม่มีสระ ๘ สระ เอือ รูปสระตัวบนเป็น ๙ ใช้ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ในคำที่มีเสียง รี รี ลี ลี การใช้พยัญชนะต่างจากปัจจุบันอยู่บ้างคือใช้ ข (ขวด) และ ค (คน) ในคำโดยทั่วไปที่ออกเสียงขอ และ คอ ไม่พบว่ามีการใช้ ๒ แต่อย่างใด พยัญชนะที่มีเสียงตรงกันใช้แทนกันได้ทั้งหมดวรรณยุกต์ที่ใช้มี 3 รูปคือ ๑ ๒ และ ๓ รูป ๓ มีใช้น้อย

การใช้ภาษามีทั้งการใช้ภาษาไทยแท้และภาษาไทยที่มีรากฐานมาจากภาษาต่างประเทศ ที่มีใช้มากคือ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาเขมร ถ้อยคำที่ใช้ไม่มีใช้ในภาษาไทยกลางอยู่

มากำ เช่น มิก (คัมอย่างกระหาย) ทึก (ดึงแรง ๆ) ค่อพรุกหรือโพรก (พรงนี้) เนียน (แหลกละเอียด) เคร่า (คอย) และแหลง (พูด) เป็นต้น คำเหล่านี้ยังมีใช้พูดกันอยู่ในภาคใต้ ปัจจุบัน ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่มิจะมีศัพท์สูง จึงไม่ยากที่คนทั่วไปจะเข้าใจ

คำประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุดที่วิเคราะห์ได้แก่กาพย์-ยานี 11 (บางเรื่องเรียกราบ 22) กาพย์สุรางคนางค์ 28 (ส่วนมากเรียกราบ) กาพย์ฉิ่ง 16 ร่าย โคลง และฉันทน์ ในการแต่งส่วนมากจะเขียนภาษาบาลีวิชาการพระพุทธานุเจ้าไว้ต้นเล่มว่า นโม ตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทฺธสสะ (บางเรื่องเขียนด้วยอักษรขอม)

การเริ่มเรื่องวรรณกรรมจะเริ่มด้วยบทไหว้ครู บางเรื่องค่อด้วยบอกที่มาของการแต่ง และเรื่องที่แต่ง แล้วจึงดำเนินเรื่อง และจบด้วยการประชุมชาดก (บทสโมธาน) มีบางเรื่องจบด้วยบอกชื่อผู้แต่งหรือผู้สร้าง และการตั้งความปรารถนาของผู้แต่งหรือผู้สร้าง

นอกจากคุณค่าด้านเนื้อหาและสารัตถประโยชน์ต่าง ๆ แล้ว วรรณกรรมชาดกภาคใต้ยังมีคุณค่าด้านธรรมเนียมนิยม (Literary Convention) ในทางวรรณกรรมอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ได้แก่การประกาศว่าการสร้างหนังสือชุดไว้ในพระพุทธศาสนานั้น เป็นประเพณีที่ควรปฏิบัติและมีอาณิสย์สูง การชี้แจงถึงความสำคัญของต้นฉบับ อธิวิพากษ์ของผู้แต่ง ปณิธานของผู้แต่ง วาทะจากผู้แต่งถึงผู้คัดลอก ผู้สวดและผู้ฟัง และวิวัฒนาการแห่งตัวบท (บางเรื่อง) ธรรมเนียมนิยมเหล่านี้มีอยู่ในวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุดทุกประการ

การวิเคราะห์เปรียบเทียบชาดกภาคใต้จากหนังสือชุดกับชาดกในปัญญาสาชานั้นแยกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ชาดกที่มีชื่อเหมือนกันหรือพ้องกันแต่เนื้อเรื่องต่างกันมี 2 เรื่องได้แก่ เจ้าสุนกับสุนชาดก เสือโคหรือควากับพหลาควาชาดก ชาดกที่มีชื่อพ้องกันและมีเนื้อเรื่องตรงกันมี 5 เรื่องได้แก่ สังข์ทองคำกับสุวรรณสังข์ชาดก จันทะมาดกับจันทคารชาดก วรวงกับวรวงชาดก ยศกับสิริวิบูลกิตติชาดก และนางสิบสอง(พระรถเมรี)กับรถเสนชาดก ชาดกที่มีชื่อต่างกันแต่เนื้อเรื่องตรงกันได้แก่ มโนหรานิบาตกับสุนชาดก สุทธิกัมชาดกกับทุกัมมานิกชาดกและนิทานนกจาบ (นิทานปักขี)กับสรรพสิทธิชาดก ชาดกกลุ่มที่ 2 และ 3 จำนวน 8 เรื่องที่มีเนื้อเรื่องตรงกันหรือใกล้เคียงกันนั้นน่าจะมีความสัมพันธ์กันในการนำเนื้อเรื่องเดิมเรื่องเดียวกันมาแต่งใหม่มากกว่าที่แต่ละฝ่ายจะเอาเนื้อเรื่องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาแต่ง และหากวรรณกรรมชาดกภาคใต้ดังกล่าวแต่งขึ้น เนื่องจากเนื้อเรื่องชาดกในปัญญาสาชแล้วความต่างกันในระยะเลียดคงมีไม่มากนัก และอีกประการหนึ่งไม่พบว่ามีร่องรอยของอิทธิพลของปัญญาสาชในภาคใต้แต่อย่างใดเลย

วรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุดมีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์มากพอที่จะทำให้ผู้อ่านผู้ฟังมีความเพลิดเพลิน ได้รับรสไพเราะจากถ้อยคำและเกิดอารมณ์คล้อยตามได้ คุณค่าทาง

วรรณศิลป์ที่วิเคราะห์ได้ ได้แก่ การเลือกสรรคำ การเลือกสรรคำมาแต่งมีหลายวิธีคือ การใช้คำเพื่อความไพเราะงดงาม การเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อการสัมผัสและความไพเราะ การใช้คำก่อให้เกิดคล้อยการทั้งเสียงและความหมาย การใช้คำง่าย ๆ กะทัดรัดความหมายดี การใช้คำโบราณในด้านภาพพจน์มีการใช้วิธีสร้างหลายอย่างคือ อุปมา (Simile) อุปลักษณ์ (Metaphor) วยติเรก สัญลักษณ์ (Symbol) บุคลาธิษฐาน (Personification) อธิพจน์ (Hyperbole) การเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) การเล่าเรื่องสมมุติหรือนิทานเทียบ (Allegory) การเล่นคำ (Pun on words) การใช้คำถามที่รู้คำตอบอยู่แล้ว (Rhetoric question) กระบวนจินตภาพ (Imagery) ในด้านรสวรรณคดีผลการวิเคราะห์ได้ว่าชาคกแต่ละเรื่องมีรสวรรณคดีอย่างครบถ้วน แม้ว่าจุดมุ่งหมายในการแต่งคือการสั่งสอนหรือให้ข้อคิดก็ตาม ในการแต่งผู้แต่งได้สอดแทรกสุนทรียะแห่งวรรณศิลป์ผสานกลมกลืนกับเนื้อหาได้อย่างดีทำให้เรื่องน่าอ่านและเกิดผลในด้านการสั่งสอนยิ่งขึ้น

คติธรรมที่สืบเนื่องจากพุทธปรัชญาในวรรณกรรมชาคกภาคใต้จากหนังสือบุคมีทั้งที่ไม่สู้คู้้นหนักและที่ได้ยีนกันอยู่เสมอ พุทธปรัชญาดังกล่าวอยู่ในวิถีชีวิตซึ่งชาวไทยภาคใต้ยึดถือ เป็นแนวทางในการปฏิบัติกันมาตั้งแต่ในอดีต ผู้แต่งส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในพุทธปรัชญาที่นำมาแต่งอย่างดีเนื่องจากได้บวชเรียน เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นเวลานานกระทั่งนำเอาพุทธปรัชญามารจนา ในรูปลักษณะของวรรณกรรมชาคก พุทธปรัชญาที่มีในวรรณกรรมตามที่ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ได้มีดังนี้ คือ ปฏิจสมุบาท กรรม ไตรลักษณ์ ไตรสิกขา เบญจกามคุณ อกุศลมูล วิหารธรรม ทศพิธราชธรรมและทศบารมี นิเวศน์ และนิพพาน พุทธปรัชญาทั้งหมดนี้ผู้แต่งนำมาแสดงให้รู้เห็นความที่ปรากฏอยู่ใน เนื้อเรื่อง เป็นการแผยแผ่แนะนำพร้อมทั้งปลุกฝัง และกล่อม เกลาสั่งคิงามให้บังเกิดแก่จิตสำนึกของผู้อ่านผู้ฟัง พุทธปรัชญาบางประการชื่อยาวและยากแก่การจดจำและยากต่อการเข้าใจก็จะกล่าวอย่างกะทัดรัดโดยมิได้เอ่ยถึงชื่อพุทธปรัชญานั้น ๆ ก็มี เช่น ปฏิจสมุบาท จะกล่าวแยกเป็นอย่าง ๆ มิได้กล่าวพร้อมกันไปทั้งหมด เป็นต้น

ในด้านสังคมและวัฒนธรรมผู้วิจัยได้พบว่าสังคมไทยภาคใต้อันอดีต(รัตนโกสินทร์ตอนต้น) เป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอย่างอบอุ่น มีการอุตสาหกรรมอยู่บ้าง เช่น การทำเหมืองแร่ดีบุก นอกจากนี้เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ผลิตเพื่อใช้เป็นหลัก การปกครองเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute monarchy) ผู้ปกครองมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครอง ดินแดนภาคใต้ขณะนั้นมีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง เจ้าเมืองปฏิบัติภารกิจอย่างต่างพระเนตรพระกรรณพระเจ้าแผ่นดินในกรุงเทพฯ เมื่อมีการกระทำผิดก็มีการลงโทษในลักษณะต่าง ๆ กัน ได้แก่ ไล่ชื่อคา ไล่ศัตรู โบายตี เสียบเบ็ด ดอกขมับ ชังคุก

และการประหารชีวิต การลงโทษเหล่านี้เป็นการลงโทษแบบโบราณ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีการยกเลิกไป เป็นส่วนมากด้วยเห็นว่าเป็นการทารุณต่อร่างกายและจิตใจจนเกินไป ในด้านศาสนานั้นมีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุขโดยมีผู้นำของสังคม เป็นศาสนูปถัมภก การติดต่อกับต่างประเทศมีทั้งติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงและประเทศในยุโรป อเมริกา การติดต่อกันส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์และการค้าขายเป็นหลัก และมีบ้างที่เกี่ยวกับการแบ่งเขตดินแดนในความปกครอง ชาวไทยภาคใต้สมัยนั้นมีอาชีพหลักคือการเกษตร อาชีพอื่น ๆ รองลงมาได้แก่ การค้าขาย การล่าสัตว์และหาของป่า นอกจากนี้มีการทำเหมืองแร่ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นลูกจ้าง เนื่องจากไม่มีทุนพอที่จะประกอบอาชีพอุตสาหกรรม เช่นนี้ได้เงินตราที่ใช้ได้แก่อัฐ โท ฝื้อง สลึง บาท ตำลึง และซึ้ง มาตราซึ่งดวงได้แก่ แล่ง และทะนาน

ในเรื่องจริยธรรมนั้นชาวไทยภาคใต้มีการปลูกฝังกันมาโดยตลอด เพราะถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการดำเนินชีวิต จริยธรรมที่มีอยู่โดยทั่วไปในวรรณกรรมชาดกที่วิเคราะห์ทุกเรื่อง หลักสำคัญของจริยธรรมที่นำไปสั่งสอนและปฏิบัติกันและสอดแทรกไว้ในชาดกคือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ตนเอง ทั้งนี้ เพราะดินแดนภาคใต้รับเอาพระพุทธศาสนาไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิตมาเป็นเวลานานแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งพันปี

การศึกษาเล่าเรียนของชาวไทยภาคใต้สมัยก่อนนั้น เป็นการศึกษาอนุกระบวนยังไม่มีโรงเรียน มีวัดและบ้าน เป็นสถานศึกษา เด็กผู้ชายบิดามารดาจะส่งเข้าไปศึกษาหาความรู้ทางวิชาหนังสือและทางธรรมจากวัด เพราะมั่นใจในความรู้ความสามารถของพระภิกษุ เด็กผู้ชายบางคนก็บวชเป็นสามเณร เพื่อจะได้ศึกษาทางพระพุทธศาสนาได้เต็มที่ ครั้นอายุครบบวช (20 ปี บริบูรณ์) ทั้งผู้ที่บวช เป็นสามเณรและที่ไม่บวช เป็นสามเณรก็จะบวช เป็นพระภิกษุ ด้วยความเชื่อว่าจะได้อานิสงส์มากทั้งแก่ตนเองและบิดามารดา ความเชื่อ เช่นนี้ยังมีตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้ สิ่งที่ได้แน่นอนจากการบวชคือการได้รับการอบรมและฝึกฝนให้ เป็นคนดีตามวิถีทางของพระพุทธศาสนาและ เมื่อสึกออกมา ก็จะเป็นฆราวาสที่ดีมีคุณภาพของสังคม

วัฒนธรรมไทยที่วิเคราะห์ได้จากวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสืออุคมิหลายอย่างดังนี้ ประเพณี ประเพณีที่ปรากฏได้แก่ การบวช การแต่งงาน การทำบายศรี (ทำขวัญ) ตรีขุสารัท สงกรานต์ และการทำศพ ประเพณีการทำบายศรีหดหายไปปัจจุบันหาคุได้ยาก ในด้านความเชื่อมีหลายประการได้แก่ เชื่อเรื่องกรรมเวร บาปบุญ นรกสวรรค์ ชาติน้ำ เหล่านี้เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ โชคลาง ของขลัง โหราศาสตร์ เวทมนตร์คาถา ภูตผีปิศาจ และเทพเจ้าต่าง ๆ

ชาวไทยภาคใต้สมัยก่อนมีค่านิยมต่าง ๆ ที่พบในวรรณกรรมที่วิเคราะห์ได้แก่ ยกย่องสตรีที่ยืนรับทูลสงวนตัว ยกย่องผู้มีความรู้สติปัญญา ยกย่องผู้มีฐานะสูง ทางด้านศิลปกรรมที่มีปรากฏมีหลายอย่างได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม สถาปัตยกรรม คุรียางคศิลป์ และวรรณกรรม ในด้านการการแสดงและการละเล่นมีทั้งที่เป็นของชาวไทยภาคใต้และที่เป็นวัฒนธรรมร่วมได้แก่ ห้าง มโหรี นมยานตีเก้ง ชนโค ชกมวย ใต้ลวด ละคร โขน งิ้ว เล่นพญาหง หั่วล้านชน หุ่นจีน จำอวด ถีบชิงช้า มอญรำ และเทพทอง การแสดงและการละเล่นบางอย่างเป็นวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาโดยเจ้าของวัฒนธรรมเช่น งิ้ว และหุ่นจีน เป็นต้น การแสดงและการละเล่นดังกล่าวบางอย่างก็สูญหายไปแล้ว เพราะไม่เป็นที่นิยมในสมัยต่อมา

เครื่องมือ เครื่องใช้ เพื่อการค้าเป็นชีวิตมีทั้งที่ใช้ในชีวิตประจำวันและป้องกันตัว เครื่องมือ เครื่องใช้ส่วนมากประดิษฐ์จากวัสดุท้องถิ่นและมีบางอย่างที่ต้องซื้อหา เครื่องมือ เครื่องใช้ทั่วไปในครัวเรือนได้แก่ เขียน ทับหมากพลู เต้าปูน กระจอกขยง ฟาน ปฏิทิน แมงดา (ใช้กันแดดกันฝน) ย่าม เหล็กไฟ ตะขอ สิว จอบ เสียม มีด พร้า ก้อนเส้า หูก ชะ (กะชะ) จากดัด แฉ่ง และเสื่อลำแพน เครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำมาหากิน ได้แก่ ส้อน ชูด เซงเลง ลอบ ลันไซ และโพงพาง เครื่องมือประเภทอาวุธใช้ป้องกันตัวและล่าสัตว์ ได้แก่ หอก ขวาน ปืน หน้าไม้ และกริช

อาหารการกินที่ปรากฏในวรรณกรรมที่วิเคราะห์แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ อาหารคาว อาหารหวาน และของขบเคี้ยวประจำปาก อาหารคาวได้แก่ แกงส้ม แกงอั่ว ปลา ยำ ห่อหมก พะแนง เนื้อปิ้ง ข้าวคาก อาหารหวานได้แก่ ยาคุ ภูเขา เนย น้ำตาล น้ำผึ้ง ข้าวคุ ข้าวเหนียว ข้าวเม่า ข้าวหมาก และลอดช่อง ของขบเคี้ยวประจำปากได้แก่ หมากพลู

การแต่งกายชาวไทยภาคใต้ที่เป็นสามัญชนจะแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าถุงหรือโจงกระเบน บุคคลที่มีฐานะทางด้านสังคมจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสวยงามมีราคาแพง มีการแต่งทรงผมใส่กำไล และใช้เครื่องหอม ในด้านรักษาโรคนั้นมีการนำสมุนไพรมาใช้และการบำบัดด้วยการบีบนิ้ว มรดกทางวัฒนธรรมด้านนี้กำลังเป็นที่นิยมกันของชาวไทยภาคใต้ในปัจจุบัน

วรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุดที่ได้ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งรวบรวมในภาคใต้จำนวน 20 เรื่องนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ได้พบ ผู้วิจัยเชื่อว่าวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุดยังคงมีอยู่อีกจำนวนหนึ่งในแหล่งรวบรวมนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะยังมีหนังสือชุดอีกจำนวนมากที่ยังไม่มีผู้ใดได้อ่านว่าเป็นเรื่องอะไร หากได้อ่านก็คงจะพบวรรณกรรมชาดกเพิ่มขึ้นและควรจะมีการศึกษาในแนวกว้างอีกต่อไป เพื่อจะได้รู้ว่าชาดกภาคใต้ยังคงมีเรื่องอะไรอีกบ้าง จำนวนเท่าใด

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุด เฉพาะ เรื่องหรือ เฉพาะประเด็นก็เป็นอีก
แนวทางหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะการศึกษาแนวนี้จะทำให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับชาดกและวิถีชีวิตชาว
ไทยภาคใต้มากยิ่งขึ้น และยังเกิดคุณค่าในแง่ของการอนุรักษ์และการขยายวงการศึกษาค้นคว้า
วรรณกรรมชาดกให้กว้างขวางออกไปอีก และนอกจากนี้น่าจะศึกษาวิเคราะห์คำ เขมรที่มีอยู่ใน
วรรณกรรมชาดกภาคใต้ เพราะพบว่ามีการใช้คำ เขมรในการแต่งอยู่จำนวนมากไม่น้อย